

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

PROZA IZ „KULE OD BJELOKOSTI“ – OD DOKUMENTA DO KRITIKE VREMENA

Jadranka Zlomislíć, *Politics in the Ivory Towers: The American Academic Novel 1950–1980*, Filozofski fakultet, Osijek, 2023., 152 str.

Akademski roman, u anglosaksonskoj književnoj kritici bliskoznačan terminima sveučilišni roman („college novel“) te roman o životu na kampusu („campus novel“),¹ stasao je pedesetih godina, a put od književnih margina do *mainstreama* započeo početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, kada se prometnuo u „glavnu pozornicu kulturnih ratova“ (Williams 565) i „svojevrsni roman s ključem o aktualnoj kulturnoj politici“ (Williams 570). No unatoč pravoj eksploziji akademskog pisma u zadnjih nekoliko desetljeća zamjetan je manjak kritičke pozornosti posvećene ovom sve bogatijem, raznovrsnijem i popularnijem proznom obliku (usp. Scott 81). Prva hrvatska znanstvena monografija o američkom akademskom romanu i najnovija publikacija Filozofskog fakulteta u Osijeku *Politics in the Ivory Towers: The American Academic Novel 1950–1980* (2023.) autorice Jadranske Zlomislíć predstavlja protutežu u tom smislu, umanjujući nesrazmjer između rastućeg korpusa tekstova ovog žanra i njegove zasad još uvijek oskudne kritičke prosudbe.

U uvodu Jadranka Zlomislíć formulira cilj svoje studije kao nastojanje da hrvatskom čitateljstvu približi u nas relativno nepoznat i neistražen žanr američkoga akademskog romana. Pritom kao jedno od ključnih polazišta ističe važnost povijesnog konteksta pri interpretaciji tog žanra te ukazuje na potrebu proširenja znanja o američkoj kulturi i američkom visokom školstvu u hrvatskom kontekstu. Njezino su osnovno metodološko uporište teorije novog historizma, koje nude široke mogućnosti usporedne analize književnog i neknjiževnih diskursa. Kao prilog novohistoričkom čitanju američkoga akademskog romana

¹ Premda se često upotrebljavaju kao sinonimi, Williams upućuje na razliku između „romana o životu na kampusu“ i „akademskog romana“. Dok se „roman o životu na kampusu“ usredotočuje na studentsku populaciju i život na kampusu te je srodan žanru književnosti za mlade, potonji, čije mjesto radnje nije nužno kampus, prikazuje perspektivu sveučilišnih profesora, članova akademske zajednice (562).

studija Jadranke Zlomislić uzima u obzir niz kulturoloških i društveno-povijesnih parametara te uz primarna djela pozornost posvećuje i opsežnom korpusu neliterarnih tekstova kako bi ukazala na načine kojima romani o akademskom svijetu odražavaju društvene promjene razdoblja u kojima su nastali. Pritom se usredotočuje na četiri razdoblja američke povijesti dvadesetog stoljeća – pedesete, šezdesete, sedamdesete te razdoblje od osamdesetih do danas. Fundamentalne sociološke trendove i ideološke značajke tih razdoblja potom analizira u šest tematski, povijesno i formalno reprezentativnih romana – *The Groves of Academe* (1952.) Mary McCarthy, *Pictures from an Institution* (1954.) Randalla Jarrella, *A Small Room* (1961.) May Sarton, *Stoner* (1965.) Johna Williamsa, *The Odd Woman* (1974.) Gail Godwin i *The War between the Tates* (1974.) Alison Lurie.

U prvom poglavlju autorica izlaže svoja književno-povijesna i žanrovska polazišta. Uz definiciju, klasifikaciju i evoluciju akademskog romana obrazlaže osnovne konvencije tog žanra. Specifičnost je proze iz akademskog života, tvrdi Zlomislić, to što ona istodobno i odražava i oblikuje akademski svijet o kojem govori, zbog čega predstavlja jedinstven ne samo književni nego i dokumentarni medij. Ti su romani svjedočanstva svog vremena koja odražavaju šire društvene odnose moći i političke fenomene u američkom društvu te predstavljaju jedinstven oblik propitivanja društvenih konvencija i struktura, kao i djelatne mehanizme akademskog svijeta iz kojeg su ponikli. U tom smislu, ti su tekstovi od iznimnoga kulturološkog značaja jer ne samo da otkrivaju nego i oblikuju popularne stavove svoje epohe te ih stoga treba razmatrati ne samo kao fikcionalne tvorevine već i kao vrijedne društvene dokumente. Autorica potom razmatra problematiku recepcije ovog žanra te sagledava njegovu popularnost u svjetlu komercijalizacije obrazovanja i dinamike moći, objašnjivu i količinom novca kojom američki porezni obveznici financiraju visoko obrazovanje. Pritom pruža detaljan pregled razvoja žanra u svjetlu popularizacije američkoga visokog školstva od tridesetih godina do danas.

U drugom poglavlju Zlomislić obrazlaže svoja teorijsko-metodološka polazišta – studije novog historizma Stephena Greenblatta, Catherine Gallagher, Clifforda Geertza, Johna Brannigana, Harolda Arama Veesera i Momene Ghadiri. Pritom ukazuje na fundamentalnu metodološku novinu novog historizma, koji se umjesto za pojednostavljenu primjenu povijesnih činjenica pri analizi književnog teksta zalaže za razumijevanje kompleksnosti i višeslojnosti diskursa povijesti, kao i dijaloškog odnosa ideoloških i materijalnih praksi. Tekstualnost

u tom smislu postaje važan društveni korektiv koji iznosi na vidjelo kontradikcije, dominantne strukture, odnose i strategije očuvanja moći u određenom povijesnom trenutku. Kao kulturni artefakt, prozni tekst, dakle, nije nužno samo društveno-refleksivna nego je i društveno-produktivna tvorevina koja dominantne diskurse svog vremena istodobno i sadrži i prikazuje, reproducirajući ideologiju, a time i prikaze kulture svog vremena. Razmatrajući novohistoričke postavke u svjetlu teorija Louisa Althussera i Michela Foucaulta o internalizaciji moći od strane onih koje ta moć razvlašćuje te Auerbachovih postavki o tekstualnim fragmentima, autorica ukazuje na dinamičan i recipročan odnos književnog teksta i ostalih prikazivačkih praksi poput neknjiževnih tekstova, dokumenata, novinskih članaka i drugih povijesnih izvora neke epohe. Kao svoj osnovni zadatak ističe potrebu interpretativne dislokacije od akademije prema popularnoj kulturi i političkim fenomenima američkog društva, ali i društva u cjelini, uključivši i suvremeni, pa i hrvatski kontekst. Autorica upravo u mogućnosti rekontekstualizacije vidi velik potencijal novog historizma, zanemaren u dosadašnjim primjenama ove metode, koje su u pravilu zaobilazile recentnije tekstove i kontekste.

Treće poglavlje razmatra desetljeće pedesetih, ključno za nastanak ovog žanra. Značajan porast broja akademskih romana u tom razdoblju, koji koincidira s povećanjem zanimanja za visoko obrazovanje, dovodi u vezu s naglim društveno-ekonomskim i znanstvenim napretkom potaknutim hladnoratovskom utrkom za naoružanjem i osjetljivim pitanjima nacionalne sigurnosti. Politička kriza razdoblja koje su obilježili strah od komunizma, ideološka cenzura i represija dovodi do uvođenja takozvane politike progresivnog obrazovanja te u konačnici reforme američkoga visokog školstva koja sveučilišta stavlja pod pasku državnih vlasti i pretvara ih u poprišta političke kontrole i ideološke indoktrinacije. U ovom poglavlju autorica analizira romane *The Groves of Academe* (1952.) Mary McCarthy i *Pictures from an Institution* (1954.) Randalla Jarella, ističući kako tematska okosnica tih romana – potraga za istinom i znanjem – poput brojnih nefikcionalnih tekstova iz tog razdoblja svjedoči o snažno izraženoj hladnoratovskoj retorici koja je prodirala u sve sfere američkoga društvenog i privatnog života. Oživljujući povijesna previranja uz pomoć novohistoričkih metoda, autorica dovodi u vezu političke trendove i obrazovanje pedesetih te pokazuje na koji se način obrazovni diskurs ne samo odražavao nego i oblikovao u navedenim romanima. Ti često satirički, pa i polemički, tekstovi bili su važno sredstvo ideološke borbe i podizanja svijesti o problemima visokog školstva te

izravne kritike progresivnog obrazovanja. Tako naprimjer roman *The Groves of Academe* pruža jasnu kritiku privatnih sveučilišta i ukazuje na destruktivnost u njima dominantne liberalne doktrine i progresivne obrazovne politike, iznoseći brojne dokaze o neadekvatnosti javnog obrazovanja. Navedeni tekst, zaključuje Zlomislić, svjedoči ne samo o „društvenoj kontroli i političkoj subverziji“ (47) u povijesnom trenutku svog nastanka, nego i odražava, ali i djeluje na odnose moći i strukture, propitujući vrijednosti i ideologije koje ga okružuju. U istoj satiričkoj maniri roman *Pictures from an Institution* ukazuje na neuspjeh eksperimenta progresivne obrazovne reforme na ustanovi Benton College, opisujući narušene međuljudske odnose unutar institucija i odsjeka koji po mnogočemu odražavaju brutalnu političku praksu, nacionalno licemjerje i odnose moći razdoblja o kojem govore. Uz romane autorica analizira i brojne dokumente iz tog vremena koji svjedoče o apsurdnosti i traumatskim posljedicama uzrokovanim ozračjem straha i političkog progona koje je dovelo u pitanje temeljne demokratske institucije i prava pojedinca zajamčena američkim Ustavom.

U četvrtom poglavlju autorica analizira razdoblje šezdesetih, prijelomno desetljeće u američkom političkom i kulturnom životu dvadesetog stoljeća. Polazi od teze Elaine Showalter da su društveni fenomeni šezdesetih, poput društvenih prosvjeda, Vijetnamskog rata, pokreta za građanska prava, rasnu i rodnu jednakost te nastanka popularne kulture uglavnom odsutni iz proznih djela tog vremena. Jadranka Zlomislić pak otkriva kako su navedeni fenomeni itekako prisutni u američkoj prozi iz akademskog života, koja ukazuje na brojne promjene i društveno-političkog i ekonomskog konteksta, kao i koncepta sveučilišta kao nedodirljive oaze izdvojene iz tekućih društvenih zbivanja. Analizirajući romane *Stoner* (1965.) Johna Williamsa i *A Small Room* (1961.) May Sarton, autorica izdvaja dominantne teme kao što su odraz rata na akademsku zajednicu, položaj marginaliziranih skupina te korporatizacija sveučilišta. U romanu *A Small Room* Sarton svoju pripovjednu oštricu upire u kapitalističko-ekonomski diskurs, koji je zavladao visokim obrazovanjem pretvorivši sveučilišta u dionička društva pod kontrolom investicijskog kapitala. Sveučilište je u Sartoničinu romanu više nalik tvornici u kojoj i studenti i nastavnici rade poput strojeva, eksploatirani do maksimuma. Plagiranje te egzistencijalna nesigurnost i strah od neuspjeha samo su neke od posljedica upliva diskursa tržišnog natjecanja i komercijalizacije visokog obrazovanja prikazanih u ovom romanu u kojem je prosvjetiteljski i humanistički ideal obrazovanja zamijenio oblik socijalnog darvinizma. Akademija je u romanu *A Small Room* prikazana kao okrutno

okruženje beskrupulozne borbe za opstanak i dominacije klanovskih i birokratskih struktura koje zasjenjuju pravu misiju obrazovanja – širenje i unaprjeđenje znanja i slobode misli. Iako opisuje američko društvo četrdesetih i pedesetih, kroz privatne i profesionalne bitke akademika *Stoner* zapravo progovara o Vijetnamskom ratu i antiratnom pokretu i prosvjedima šezdesetih koji su se razbuktali upravo na američkim sveučilištima. Erupcija protesta i nezadovoljstva koju iščitavamo iz tih romana zrcali pobunu protiv odnosa moći i hijerarhije roda, klase i etniciteta u američkom društvu šezdesetih, zaključuje Jadranka Zlomislíć. Prikazom predrasuda i diskriminacija u akademskim zajednicama ti romani, dakle, razotkrivaju ekonomsku logiku i ideološke mehanizme vladajućih struktura koje guše individualizam, humanizam i kreativnost u ime vlastitih političkih interesa.

Peto je poglavlje posvećeno akademskoj prozi sedamdesetih godina, razdoblju u kojem teme rasne i rodne (ne)jednakosti i dalje prevladavaju u američkom društvu, pa tako i u književnosti. Svojim čitanjem romana *The War between the Tates* (1974.) i *The Odd Woman* (1974.) autorica posebnu pozornost posvećuje temama Vijetnamskog rata, političkog nezadovoljstva, ženskih i manjinskih pokreta te pokreta za građanska prava. Antiratni prosvjedi, koji su nastojali promijeniti svijest i stavove o brojnim pitanjima američkog društva, nastavili su se i nakon završetka Vijetnamskog rata te su izvršili značajan utjecaj na američku unutarnju i vanjsku politiku. Poput njihovih prethodnika, i akademske romane iz ovog razdoblja obilježuje društvena senzibiliziranost i angažiranost te kritičan odnos prema dominantnoj ideologiji. U romanu *The Odd Woman* (1974.) Gail Godwin ukazuje na to kako su patrijarhalni ideološki modeli, tradicionalni diskurs roda te suočenje s izazovima koje pred akademsko obrazovane žene sedamdesetih stavljaju imperativi karijere i majčinstva i dalje prisutni. U središtu su pozornosti ženski likovi u čijoj se karakterizaciji ogleđa promjena stava o ženama i ženskim ulogama sedamdesetih. Godwiničin roman presijeca granice fiktivnog i zbiljskog ne samo svojim autobiografskim elementima nego i brojnim podacima o društvenim i političkim odnosima te promjenama svog razdoblja. Propitujući ženske uloge i u akademskoj zajednici i u društvu, on svjedoči i o činjenici da je čitanje i pisanje u sedamdesetima postalo važan poligon emancipacije i za ženske pisce i za ženske čitatelje. I roman *War between the Tates* (1974.) Alison Lurie propituje utjecaj roda na status i odnose moći između muškaraca i žena na prijelazu iz šezdesetih u sedamdesete. Roman se satirički osvrće na diskurs ženske ravnopravnosti i iz ženskog

i iz muškog ugla. Oslikavajući akademsku zajednicu na Sveučilištu Cornell, u kojoj muškarci dominiraju dok je ženama uskraćena ne samo mogućnost sudjelovanja u autoritarnim strukturama i odlučivanju nego i sigurnost stalnog zaposlenja, on ocrtava popularne stavove i javnu percepciju ženskih uloga svoga vremena. Paralelnim čitanjem tog romana i brojnih povijesnih dokumenata Jadranka Zlomislčić otkriva interakciju književnog i neknjiževnog. Tako uz pomoć novinskih članaka iz navedenog razdoblja otkriva kako ovaj roman problematizira kontroverzne društvene fenomene poput legalizacije abortusa i pokreta za slobodu govora te svjedoči o činjenici da je nenasilni predznak prosvjednih povorki nerijetko imao vrlo nasilne posljedice poput masakra na Sveučilištu Kent State 1970. godine.

Premda zbog njihove suvremenosti akademske romane od osamdesetih naovamo ne analizira uz pomoć metoda novog historizma, koji zahtijeva povijesni odmak od analizirane građe, u šestom poglavlju autorica pruža detaljan pregled i taksonomiju ključnih romana navedenog razdoblja. Suvremeni akademski romani, ističe ona, i dalje odražavaju dominantne diskurse i fenomene u američkoj akademiji i kulturi poput akademskih prava i sloboda, spolnog uznemiravanja, rodne i rasne nejednakosti te sveučilišne i nacionalne politike. Tako roman *The Human Stain* (2000.) Philipa Rotha tematizira skandal Clinton – Lewinsky, a djelo *Truth and Consequences* (2005.) Alison Lurie tragediju 9/11. Romani *Professor Romeo* (1999.) Anne Bernays, *Blue Angel* (2000.) Francine Prose i *Professor of Desire* Philipa Rotha pak iznose problematiku seksualnosti i spolnog uznemiravanja. Satira je i dalje dominantan književni postupak kojim ti autori naraciju fokaliziraju iz svih uglova – od perspektive žrtve do ispovijesti optuženih, ističe Zlomislčić. Ona nadalje analizira niz romana – *A Tenured Professor* (1990.) Johna Kennetha Galbraitha, *The Ticking Tenure Clock* (1998.) Blaire French, *Publish and Perish* (1997.) i *The Lecturer's Tale* (2001.) Jamesa Hynesa, *Tenure* (2002.) Richarda Levina, *Life on the Tenure Track* (2005.) Jamesa Langa i *Murder Most Academic* (2004.) Johna Davida Stewarta – koji propituju suodnos financijskih i političkih interesa i metoda, i u društvu i u akademiji, te zahvaćaju pitanja poput smanjenja sveučilišnog budžeta, zloporabe položaja, sigurnosti radnog mjesta i akademskog napredovanja.

U zaključku autorica objašnjava na koji joj je način izmještanje diskursa akademske proze u neknjiževni diskurs pomoglo ispuniti zadani cilj – potvrditi novohistoričku premisu da književnost jednako utječe na oblikovanje povijesti kao i povijest na oblikovanje književnosti. Zaključuje kako je metoda novog

historizma višestruko primjenjiva pri analizi američkoga akademskog romana jer može ukazati na načine kojima je kao jedna od prikazivačkih praksi svog razdoblja taj žanr odrazio i oblikovao dominantne stavove i percepciju visokog obrazovanja u javnosti, ali i na nepodudarnosti između vladajućih načela i stavova i onih prisutnih u književnim tekstovima. Propitivanjem marginaliziranih i neknjiževnih tekstova moguće je razotkriti kompleksnu interakciju književnog i neknjiževnih diskursa, čime se proširuje značenjski obzor književnog teksta. Stoga je, zaključuje Jadranka Zlomislić, i jedan od konačnih rezultata analize proširenje znanja o američkoj kulturi, napose o problematici američke akademske zajednice, i u okviru discipline američkih studija i u hrvatskom kontekstu. U svjetlu suvremenog trenda približavanja Hrvatske zapadnim obrazovnim standardima, detaljniji uvid u američki obrazovni sustav, kao i promjene s kojima se suočava američka akademska zajednica, može pridonijeti boljem razumijevanju akademskih struktura i pospješiti započete tranzicijsko-integracijske procese. Prema tome, raspon mogućnosti koji nude djela ovog žanra nadilazi čisto teorijsko-književni diskurs te predstavlja i važan izvor iskustva i znanja, kao i doprinos unutarkulturnoj i međukulturnoj znanstvenoj razmjeni, zaključuje Zlomislić.

Politics in the Ivory Towers: The American Academic Novel 1950–1980 autorice Jadranke Zlomislić prva je cjelovita studija akademske proze američkih autora Mary McCarthy, Randalla Jarrella, May Sarton, Gail Godwin, Johna Williamsa, Alison Lurie, Anne Bernays, Johna Kennetha Galbraitha, Blaire French, Jamesa Hynesa, Richarda Levina, Jamesa Langa i Johna Davida Stewarta u hrvatskim okvirima. Budući da je književno stvaralaštvo navedenih autorica i autora i dio nastave anglistike na hrvatskim sveučilištima, već duže vrijeme postoji potreba za ovakvom knjigom. Kao pionirska studija ova publikacija pridonijet će boljem razumijevanju američke akademske proze od pedesetih godina do danas te time nedvojbeno obogatiti domaću znanstvenu i visokoškolsku literaturu. Kao rezultat višegodišnjeg istraživanja ova knjiga pokazuje autoričino dobro poznavanje teorija novog historizma te relevantnih književno-kritičkih radova koji se odnose na problematiku povijesti američkog društva druge polovice dvadesetog stoljeća. Metode je novog historizma uspješno primijenila na suvremeni kontekst, ukazavši pritom na potpuno nove mogućnosti čitanja akademske proze i uporabe teorija novog historizma. Uz jedinstven pristup američkim romanima iz akademskog života ova je monografija značajna i kao interdisciplinarna studija koja uz analizu žanra uključuje i širi povijesni presjek američkoga visokog

školstva, akademskog života te brojnih društvenih, ideoloških i kulturnih fenomena druge polovine dvadesetog stoljeća. Uloživši golem trud pri prikupljanju bibliografije o američkoj prozi iz akademskog života, autorica je ponudila sustavnu, detaljnu i argumentiranu analizu tog u nas još neistraženog segmenta američke književne povijesti. Time je nedvojbeno pružila značajan doprinos primijenjenoj književnoj teoriji i anglistici, kao i hrvatskoj znanosti o književnosti, koji predstavlja izvrstan poticaj daljnjim znanstvenim istraživanjima u ovom području.

Sanja RUNTIĆ

Literatura

- Scott, Robert F. "It's a Small World, after All: Assessing the Contemporary Campus Novel Author(s)." *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, vol. 37, no. 1, 2004, pp. 81–87.
- Williams, Jeffrey J. "The Rise of the Academic Novel." *American Literary History*, vol. 24, no. 3, 2012, pp. 561–89.